RAD XI-OG KONGRESA SAVEZA FOLKLORISTA JUGOSLAVIJE U NOVOM VINODOLSKOM 1964. GODINE

Ive Jelenović

KRČKI I NOVLJANSKI FOLKLOR

SEPARATI

ZAGREB,
1964.

8618

IVE JELENOVIČ, Zagreb

KRČKI I NOVLJANSKI FOLKLOR

Ako je istina da more spaja, a ne razdvaja pojedine krajeve, pa čak i udaljene kontinente, što uostalom potvrđuju i dokazuju mnoga historijska zbivanja, onda je posve prirodno i razumljivo što smo se i mi — u povodu XI kongresa SUFJ i folklorne smotre na kojoj, uz ostale, učestvuju Novljani i Krčani — ogledali za vezama i usporedbama folklornoga karaktera između Novoga i Krka, ili, kako se na ovome čakavskom području kaže, između Kirije i Bodulije.

Pored gotovo istodobnoga pradavnog doseljenja i Krčana i Novljana u ove krajeve, oni govore gotovo identičnim hrvatskim čakavskim narječjem, koje se odlikuje velikom starinom, pogotovo što se tiče fonetike, morfologije, sintakse, leksika i osobito naglaska, o čemu su, među ostalima, pisali — da usput i to spomenemo — Novljanin Antun Mažuranić i Krčanin Ivan Milčetić.

Ogledamo li davnu prošlost i Krka i Vinodola, vidjet ćemo da ih je — od najstarijih do najnovijih vremena — uglavnom pratila ista sudbina, pa ako ih je ta sudbina povremeno za mletačkoga i austrijskoga vladanja brutalno i rastavljala, težnje sjedinjenja nisu nikada prestajale. To se osobito može zapažati i pratiti za vladanja krčkih knezova Frankopana, kojima je Krk doduše kolijevka, ali su im Modruše i Vinodol prve tečevine na kopnu, pa se otada i oni sami nazivaju: knezovi krčki, vinodolski i modruški, kako to vidimo iz čuvenoga Vinodolskog zakona iz god. 1288. kao i iz Krčkog statuta iz god. 1388.

Krk i Vinodol imaju, u dalekoj prošlosti i svoje jednako, zajedničko, političko-administrativno uređenje: njihovim gradovima i općinama ili komunama upravljaju potknežini, dvornici, satnici, župani i suci.

I još jednu prastaru, manje poznatu, kulturnu vezu između Krka i Vinodola treba barem spomenuti. Ta je veza — hrvatski glagolizam, hrvatska glagoljska književnost. Slavistička nauka nije još uspjela otkriti ni potanje ustanoviti gdje su se sve nalazili skriptoriji glagoljskih rukopisa, i premda je Krk poznat i utvrđen kao kolijevka hrvatske glagoljske književnosti ili — kako ono reče Jagić — vagina rerum glagoliticarum — isto tako znamo da su mnogi rukopisi nastali na području

Vinodola, u užem, novom i širem, historijskom značenju ovoga naziva. Tako je iz različitih bilježaka na marginama brojnih glagoljskih kodeksa poznato da su oni prelazili kanal u oba smjera. Misli se — štoviše — da je postojao stalan smjer kretanja rukopisa s kopna na otok Krk i obratno.

Zajedničke geografske, povijesne, klimatske, ekonomske i političke prilike stvorile su ovdje tipičnog našeg čakavskog čovjeka, duboko povezana s rodnom grudom, koja ga je učinila dobrim ratarom, s njegovim morem, koje ga je primamilo da postane dobar mornar, s obilnim kamenom, koji je od njega napravio izvrsna klesara i zidara. Opkoljen planinama i morem, ovaj je narod upućen u prvom redu na svoj »kvarnerski bazen«, pa je sklon poniranju u sebe, razmišljanju i rasuđivanju, a s time i duhovnom stvaranju. Otuda toliko bogatstvo narodnoga blaga na ovako relativno usku području. I Krčani i Novljani čuvaju još prastare, premda veoma okrnjene elemente svoje specifične, prave slavenske mitologije. I jedni i drugi poznaju zmijske kraljice, zmije mladoženje, dobre i zle duhove, vukodlake i skrsnike, malike, vile i vještice ili štrige i opasne möre.

Samo ću jednu od brojnih priča iznijeti ovdje, jer su baš njome najarhaičnije povezani Krk i Vinodol. U njoj je narod sebi pjesnički protumačio postanak gologa krasa koji ga okružuje. Priču je prije nešto više od stotine godina zabilježio čuveni slovenski književnik i folklorist Janez Trdina, koji je kao profesor stare riječke gimnazije obilazio i Krk i Novi.

»Nekad je čitav Vinodol bio lijep, cvatući raj, a imao je čudnoga gospodara, ognjenoga zmaja Negotina. Taj je stanovao daleko na nekom otoku. Samo je jednom ljeti dolazio u Vinodol po danak — po sedam čistih djevica — i primivši ih, dao je seljacima knjige, u kojima je bilo zapisano sve, kad će im poslati kišu, kada vrućinu i kad opet zimu, kada da siju, žanju itd. Slušajući ga, ljudi su živjeli sretno i bogato. Jednom su za zmaja opet bili pripravili djevojke i očekivali ga svaki dan. Držali su ih zatvorene na tavanu, a čuvalo ih je sedam stražara iz Dobrinja. Stražarima je bilo dosadno pa su izmislili igru. Podigavši vodoravno dugo koplje, natjecahu se tko će ga preskočiti. Bili su to snažni, žustri momci: preskočiše ga svi od prvoga do posljednjega. Preskačući opaziše kroz prozor lijepe djevojke te se u njih zaljubiše. Malo zatim dođe zmaj Negotin po danak. Djevica više nije bilo čistih. Na to se razgnjevi i ognjenim krilima obleti Vinodol, sažežući usjeve, voće, kuće i zemlju. Odonda je ovaj kraj pust i samo se s velikim trudom i žuljevima ovdje-ondje štogod priskrbi.«

I u folkloru ovoga kraja lako ćemo opaziti i naći u biti, u jezgri, iste elemente krčkoga i novljanskoga narodnog stvaranja, ali dobru i oštru folklorističkom oku, a isto tako i uhu, neće izbjeći i razlike, što su ih donijele povijesne i ekonomske prilike, a posebno ratovi i migracije. Zbog svoje otočke omeđenosti i osamljenosti, Krk je općenito u svome folkloru ostao originalniji, autohtoniji i arhaičniji. O tome izrazito govori novljanska narodna nošnja koje, doduše, danas više gotovo

i nema ni na Krku ni u Novome. Dok su novljanske žene, čuvarice kućnih ognjišta, kao i svuda, sačuvale elemente — da se tako izrazim — tipične narodne nošnje ovoga kraja, muškarci su se potpuno otuđili, te su karakterističnu primorsku crninu zamijenili panonskom bjelinom, izmijenivši joj ne samo boju nego i kroj. Tome su vjerojatno uzrok turske provale koje su Novljane silile da češće odlaze preko Velebita, te da od vremena do vremena i na dulje razdoblje napuštaju svoje domove. Nešto se nalik na to dogodilo, kako ćemo vidjeti, i s novljanskom narodnom pjesmom, narodnom popijevkom, a pogotovo s plesom, zapravo s novljanskim kolom.

Narodni su običaji, naprotiv, i krčki i novljanski gotovo jednaki i isti. Tako uglavnom svi godišnji običaji — proljetni, ljetni, jesenski i zimski, običaji uz različite radove, običaji pri porodu, mladovanju, vjenčanju, u različite dane i blagdane, običaji oko smrti itd.

I Krčani i Novljani ponose se bogatom narodnom pjesmom. I jedni i drugi poznaju sve vrste lirskih narodnih pjesama od uspavanki, različitih dječjih pjesama, momačkih i djevojačkih ili ljubavnih, pjesama pri radu, pjesama o užem zavičaju, a napose o moru, pirnih ili svadbenih pjesama, koleda, obrednih ili nabožnih pjesama pa sve do naricaljki. No sve su te pjesme, a pogotovo naricaljke, danas već sami okrnjci, okamine, tj. ostaci, zapravo fragmenti nekadašnjih većih cjelina, koje su se u toku XVIII i XIX stoljeća izgubile, te se sada javljaju kao dvostisi, trostisi ili samo nekoliko stihova zajedno, često i nepotpunih pa i nesuvislo ili nelogično povezanih dijelova nekada različitih cjelovitih pjesama. Prirođenu arhaičnost krčkih i novljanskih lirskih pjesama ta pojava u stanovitom smislu još više arhaizira, osnažuje ili potencira snagu kolektivnoga narodnog izraza baš u tim stihovima — relīktima.

Veliki dio lirskih narodnih pjesama krčkih i novljanskih, ma koliko one pripadale općemu jedinstvenomu čakavskom području, štoviše, ma koliko nosile u sebi sadržaje ili motive varijanata iz drugih, udaljenijih krajeva, ipak odaje neke svoje specifične elemente i osebujnosti. Osim jezičnih, metričkih, motivskih ili sadržajnih specifičnosti, u ovim pjesmama ima i drugih bitnih razlika, od kojih se jedna sastoji i u tome što se pojam lirske narodne pjesme i narodne popijevke, osobito na Krku, a donekle i u Novome, međusobno poklapa, štoviše, kad se ovdje spomene koja god lirska narodna pjesma, onda se pomišlja više na melodiju ili kako se ovdje kaže na »notu«, nego na tekst, na sadržaj. Ova se osobito odnosi na otok Krk, koji u čitavom svom repertoaru uopće ne pozna epske, recitativne pjesme, nego samo lirsku — što je, kako znamo, opća karakteristika čakavske narodne pjesme — dok je Novi djelomično i tu podlegao vanjskom utjecaju, kako smo to već vidjeli kod narodne nošnje, pa uz lirske on poznaje i epske narodne pjesme iz kojih se po sadržaju i, osobito, po obliku (deseterac!) vidi da nisu autohtono njegove, nego da su ili adaptirane ili potpuni, recentniji nanos iz udaljenijih kopnenih krajeva. Krčani čak i varijante lirskih pjesama zajedničke s novljanskima krate, suzuju i — na neki način — još više

»liriziraju«, dajući svakoj pojedinoj i svoju melodiju ili notu. To se najbolje i najočitije vidi po jednoj od najpopularnijih novljanskih pjesama: Kada se Pavle ženjaše. Uz tu je pjesmu vezano i čuveno Novljansko kolo, koje po svima svojim elementima također ispada iz plesnoga kruga kvarnerskoga područja, što se vidi po koraku, po ritmu, a pogotovo po tome što ga prati skupna pjesma, a ne kakav folklorni muzički instrument, kao što je to slučaj kod svih ostalih primorskih kola — tanaca.

Novi:

Kada se Pavle ženjaše,
gospodu svate skupljaše
i lipu Anu nevestu.
Ane mu fino zafali:
»Fala ti, Pavle divere,
ne moren ti ja na pir poć,
ner ću ti poslat sestricu,
lipšu i višu od mene«.
Sestra j' sestricu splitala,
splitajuć ju je svitala:
»Aj moja sele sestrice,
kada mi dojdeš prid kolo,
niklo se kolu pokloni,
tiho se kola ufati
i ne fataj se do Pavla,
ni do Pavlova brajana
jerbo je Paval hudoban,
i njegov bratac Andrija«.
Sestra sestricu ne sluša,
već kada dojde prid kolo,
plaho se kolu pokloni,
plaho se kola ufati
i ufati se do Pavla
i do Pavlova brajana.
Ali govori knez Pavle:
»Tko bi mi glase donesal,
da mi je ljuba umrla
dal bi mu konja spod sebe
i britku sablju od sebe«.
Ali mu glasi dojdoše
da mu je ljuba umrla.
Ali govori knez Pavle:
»Svirajte svirci veselo,
igrajte kolo okolo.
Ako je ona umrla,
evo je druga kraj mene,
lipša i viša od one«.

Krk (Dobrinj):

Paval je Anu na pir zva(na)l;
Oj Paval je —
Paval je Anu na pir zva(na)l,
Oj jelvo moja!

Ne gren ja, Pavle moj, na pir tvoj
Oj ne gren ja —
Ne gren ja, Pavle moj, na pir tvoj,
Oj jelvo moja!

Neka gre moja sestra mlaja;
Oj neka gre —
Neka gre moja sestra mlaja,
Oj jelvo moja!

Mlaja je tri leta od mane,
Oj mlaja je —
Mlaja je tri leta od mane,
Oj jelvo moja!

Takvih primjera može se navesti na desetke, ali evo samo nekoliko starijih naslova, odnosno prvih stihova:

»Sinoć Ive iz Novoga došal«; »Jelenina majko, kadi ti je Jele«?; »Umre Ive, jedini u majke«; »Vijala se bela loza vinova«; »Ive kosi za gorun livadu«; »Oj javore, zelen bore«; »Cviće mi je poje pokrilo«; »Sinoć me je zabolela glava (Čula jesan da se dragi ženi)«.

Krčko-novljanski muzički izraz u svojoj srži potpuno je isti. Osniva se na netemperiranoj ljestvici, a temeljna mu je karakteristika dijafonija, odnosno dvoglasje, što se osobito manifestira u dvjema sopilama — maloj i veloj, odnosno tankoj i debeloj — te od starine pozna samo duhačke muzičke instrumente: sopile, mih i dvojnice ili dvojkinje. I u pjevanju se Novi pomalo otima netemperiranosti i dijafoniji,

što će dobro muzičko uho lako opaziti. Tako je vjerojatno došlo do izuzetnoga, svoje vrste zbornoga pjevanja, najprije u Novom, a onda je prešlo po svoj prilici u blizi Vrbnik, gdje se tako počela pjevati poznata pjesma »Vrbniče nad morem«, pa su ga zatim, također kao izuzetak, prihvatili — uglavnom samo za svoje »Himne« i drugi neki gradići na otoku Krku: »Baska j' lipo selo«; »Oj Punte, Punte moj«; »Dobrinj je bili grad«; i »Lipo mi je pod Omišalj more«.